

Миладин Милошевић

Са Хуверовог института у Архив Југославије преузета збирка докумената др Милана Гавриловића, дипломате и политичара

Архив Југославије у оквиру својих надлежности улаже напоре да збирке – колекције архивских докумената које су појединци изнели из Југославије у одређеним околностима, углавном у току или на крају Другог светског рата и поверили их на чување одређеним институцијама у иностранству, врати у земљу и учини их доступним научној и широкој јавности. Неке од збирки докумената формирали су појединци током своје службе у дипломатским мисијама на страни и у току даљих активности у емиграцији, па су их као такве даровали појединим институтима или универзитетима у иностранству, пошто се ни они сами нису никада вратили у земљу. Поступак повраћаја тих збирки докумената је, по правилу, доста сложен, у већини случајева и немогућ ако тестаментарном вољом дародавца није назначено да се документа врате у земљу.

Једна од институција у којој се чува више збирки докумената значајних за поједина питања из наше историје чији су дародавци са простора бивше југословенске државе, јесте Хуверов институт при Станфорд универзитету у Сједињеним Америчким Државама. Међу најзначајнијим, без сумње, јесу збирке докумената Константина Фотића, Владимира Милановића, Божидара Пурића, Милана Гавриловића, дипломата Краљевине Југославије, познатих и данашњим генерацијама наших дипломата, као и збирка Жарка Поповића, војног аташеа, обавештајца у Посланству Краљевине Југославије у Москви. То су садржајно и по обиму богате збирке које сведоче о догађајима и личностима из периода међуратне и ратне историје Југославије као и о животу српске и југословенске емиграције у САД из периода после Другог светског рата.

Већ десетак година активности Архива Југославије усмерене су у циљу да се наведене збирке као и збирке других личности српске емиграције које су у приватном поседу врате у земљу, у оригиналу (где је могуће) или на микрофилму. То нам је до сада успело у случају веома богате и значајне писане заоставштине кнеза Павла Карађорђевића коју смо добили 2006. године у микрофилмском облику уз помоћ кнегиње Јелисавете Карађорђевић.

Та збирка је тестаментом завештана Колумбија универзитету у Њујорку и није могуће добити је у оригиналу. Успели смо да преузмемо и збирке Марка Косића и Десимира Тошића 2011. године, посебно значајне за проучавање историје наше емиграције на западу после Другог светског рата.

Збирка Милана Гавриловића, политичара и дипломате Краљевине Србије и Краљевине Југославије, првог посланика Краљевине Југославије у Москви, 1940–1941. године, министра у влади у егзилу, једно време и уредника у листу „Политика“, била је предмет нашег ангажовања да је вратимо у земљу, пошто је за тако нешто постојала могућност у његовом тестаменту

У контактима са Алексом и Косаром Гавриловић, сином и кћерком Милана Гавриловића, сазнали смо да је дародавац записао у тестаменту да се та документа могу вратити у Београд када се промени режим у Србији. Истовремено смо констатовали да је Архив Југославије право место за чување ове збирке уколико се остваре све претпоставке.

Извршилац тестаamenta г-ђа Косара Гавриловић и Архив Југославије потписали су документ о сагласности да се збирка Милана Гавриловића трансферише са Хуверовог института у Архив Југославије где ће се трајно чувати. Уследили су контакти и договори Архива Југославије са надлежнима у Хуверовом институту о условима и начину трансфера и та збирка је стигла у Архив Југославије 27. новембра 2013.

Она садржи 54 кутије докумената и 69 фотографија. Документа су микрофилмована и налазе се на 65 ролни микрофилма. Збирка ће у најкраћем року бити доступна за истраживање нашој и страној научној и стручној јавности у читаоници Архива Југославије.

Документа збирке обухватају период 1938–1976. Садржи: документа са биографским подацима о Милану Гавриловићу (1940–1976), његов „Дневник“ вођен 1942–1945; преписку са више од 600 личности међу којима су Ранко Брашић, Илија Шуменковић, Драгиша Цветковић, Јован Ђоновић, Слободан Драшковић, Константин Фотић, Загорка Голубовић, Јакоб Хоптнер, Слободан Јовановић, Павле Карађорђевић, Томислав Карађорђевић, Живан Кнежевић, Радоје Кнежевић, Миха Крек, Јурај Крњевић, Владко Мачек, Нико Мирошевић – Сорго, Леила Пеџет, Никола Пашић, Коста Павловић, Божидар Пурић, Милош Тупањанин, владика Николај Велимировић, Драгољуб Вурдеља, Младен Жујовић, краљица Елизабета II, Шарл де Гол, Линдон Џонсон, Џон Кенеди, грчки краљ Константин, Харолд Макмилан, Ричард Никсон, Жорж Помпиду, Дин Раск и многи други (1941–1975.); преписку са бројним институцијама и удружењима; говоре Милана Гавриловића (1947–1975); извештаје, ноте, меморандуме, преписку, новинарске чланке из периода када је био посланик Краљевине Југославије у Москви (1940–1941); писма, ноте, чланке, забелешке из периода када је био у Лондону, министар у влади у егзилу (1941–1943); документа о раду Српског националног одбора (1952–1975) – богата преписка, писма, извештаји, билтени, исечци из штампе, предмети – досијеа о разним питањима и темама, ин-

ституцијама, српским организацијама и удружењима у иностранству и сл. (1938–1976).

Активности Архива Југославије усмерене су на сарадњу са Хуверовим институтом са циљем да добијемо писане заоставштине Константина Фотића, Владимира Милановића, Божидача Пурића и Жарка Поповића у микрофилмском или дигиталном облику, што би значило велики добитак за наше истраживаче дипломатске и политичке историје Југославије од средине четврте деценије XX века до краја Другог светског рата, као и за изучавање српске политичке емиграције у САД након Другог светског рата.

Милан Гавриловић је рођен 23. новембра 1882. у Београду. Гимназију је завршио у Зајечару, студирао је на Правном факултету у Београду а затим у Паризу где је докторирао 1911. године. У дипломатску службу Краљевине Србије примљен је 29. јуна 1912. у звању писара, 12. новембра 1913. унапређен је у звање секретара, 21. новембра 1916. премештен је у Посланство Краљевине Србије у Лондон. Из Лондона је добио премештај у Посланство Краљевине Србије у Атини 1. јула 1918. а затим 23. новембра 1919. у Министарство иностраних дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Београду на место директора Политичког одељења. Фебруара 1922. премештен је у Посланство Краљевине СХС у Берлину на место саветника у рангу генералног конзула. Од краја августа 1922. распоређен је у Посланство Краљевине СХС у Риму. После краћег службовања у Риму премештен је у Министарство иностраних дела где је пензионисан 18. јула 1923. на његов захтев. Након рада у дипломатској служби био је уредник у дневном листу „Политика“ током 1923–1930. Од 1920. био је у врху Земљорадничке странке на чијем челу се налазио српски дипломата и политичар Јован Јовановић Пижон. После његове смрти 1939. на месту председника странке заменио га је Милан Гавриловић. Крајем јуна 1940. Милан Гавриловић је поново у дипломатској служби. Именован је за посланика Краљевине Југославије у Совјетском Савезу након што су успостављени дипломатски односи између две земље. Из Москве се вратио у Лондон почетком новембра 1941. Био је министар у Влади Краљевине Југославије у егзилу 1941–1943. Из Лондона се преселио у САД 1950. Умро је 1. јануара 1976. у Бетезди, држава Мериленд.